

participatie in de lokale radio-omroep

onderzoek naar de verhouding tussen de radio's en hun publiek

antoon boon

De lokale, niet-openbare radio-omroepen worden door het decreet van 6 mei 1982 (1) met een opdracht belast: «Zij hebben tot taak een verscheidenheid van informatie, animatie, vorming en ontspanning te brengen met de bedoeling binnen hun zendgebied de communicatie te bevorderen en bij te dragen tot de algemene ontwikkeling; deze radio's kunnen openstaan voor de actieve medewerking van de luisteraars en verenigingen, inzonderheid van de sociaal-culturele verenigingen». Tot daar het decreet. Kan men hiervan evenwel ook iets merken in de realiteit? Is participatie wel mogelijk in die lokale radio's? Vanuit die overweging werd gestart met een onderzoek.

Opvallend genoeg konden in de bestaande literatuur weinig aanknopingspunten gevonden worden. In zoverre er over participatie geschreven wordt, blijft alles immers zeer theoretisch. Om ons onderzoek te kunnen opstarten, moesten we dan ook eerst zelf een denkkader construeren.

Brede context

De term 'lokale radio' dekt vooreerst allerlei ladingen. Als onderscheidingscriterium hanteerden wij eenvoudig het zendbereik. Ook inzake de begrippen 'participatie' en 'inspraak' bestaat weinig eenduidigheid. Om ergens houvast te hebben werd 'participatie' in ons onderzoek

dan maar opgevat als «elke mogelijke manier waarop de luisteraar invloed kan uitoefenen op het medium».

Lokale radio is uiteraard geen fenomeen dat in het ijle hangt. Vaak wordt de radio beheerd vanuit een beweegreden of streefdoel. In dit verband zien velen de lokale radio als een middel om de democratie te verbeteren. Allereerst is er immers het grondwettelijk erkende recht op vrije meningsuiting. België is echter klein en de golflengten zijn schaars. Het is dan ook zeer moeilijk om de bevolking via de ether haar mening te laten uiten. Veel hangt er dan ook van af welk type omroep men zal installeren. Het is immers niet totaal onmogelijk omroepjes in te stellen waar de burger aan zijn trekken kan komen. Mits enige 'good will' van de gezagsdragers zou de vierde macht van de democratie dan niet alleen de opinie uiten van professionelen.

Een andere theoretische visie gaat zelfs verder dan het idee van de vrije meningsuiting. Vanuit deze optiek is de lokale radio een interessante stap op de weg naar het invoeren van een participatiedemocratie. Daarvoor zijn twee zaken essentieel. In de eerste plaats moet de radio de burger meer bewust maken van wat rond hem gebeurt. Bewust maken bestaat hierbij niet uit het opdringen van een universeel geldend denkkader, maar uit het leveren van zoveel mogelijk correcte informatie, in de hoop dat bij de

burger de honger naar méér zal opgewekt worden. Daarnaast staat een tweede element: de radio kan de burger oefenen in het participeren. Immers, de burger leert wat participatie is, heeft eerst kunnen meewerken met de radio (te beginnen met verzoekjes bvb.) en zal zo stilaan meer inspraak willen in het politieke leven.

Lokale radio krijgt hierbij een primordiale rol toegedicht. Niet alleen is een gemeente een nog overzichtelijk geheel, maar ook de radio zelf kent een lagere drempel dan de nationale media. Bovendien is dit medium relatief goedkoop en eenvoudig te bedienen.

Wil tot participeren?

Sommige auteurs verklaren het succes van de lokale radio's dan ook ten dele vanuit bovenstaande gedachtengang. Anderen wijzen er nochtans op dat de toegankelijkheid van de radio meestal geen hoofdbekommernis is van de oprichters. Sommigen denken zelfs dat de meerderheid der mensen geen boodschap heeft aan de participatiegedachte. «De luisteraar zit liever in zijn luie zetel», heet het dan veelal. Dit idee wordt geponeerd door degenen die nooit enige poging tot 'openstellen' van de radio ondernomen hebben, en ook door een aantal die dit wel deden en vonden dat het resultaat inhield dat slechts een kleine, ra-

dikale groep ervan profiteerde. Zou de modale burger dan inderdaad geen interesse hebben? De weinige theoretische onderzoeken (bvb. in Nederland of de studie van Jürgen Heyn) geven aan dat *in principe* wel enige interesse bestaat. In de praktijk blijkt deze niet altijd even groot, maar onze in het algemeen vrij passieve cultuur kan hierbij wel een rol spelen. Van kindsbeen af wordt ons immers gezegd dat «specialisten alles wel voor ons zullen regelen». In elk geval lijkt er ook bij de radiomakers weinig motivatie te zijn om de burger te integreren in het beleidsdenken. Zo wordt vaak niet méér gedaan dan het draaien van wat vlotte verzoekjes.

Afgaande op het decreet is er alleszins niet veel goeds te verwachten. De radio's hebben immers geen plicht de burger actief bij hun uitzendingen of beleid te betrekken. De wetgever stelt: «(...) deze radio's *kunnen* openstaan (...)». Hoewel bij de zittingen van de Raad voor Niet-Openbare Radio's de basisdemocratische gedachte door nogal wat sprekers naar voor werd gebracht, heeft dit nergens tot een geschreven verplichtingsformule geleid. Ook de goedkeuringsadviezen van de Raad houden nauwelijks enige rekening met participatiegedachte. Een standaarduitdrukking in het dossier werd telkens voldoende geacht. Onze vergelijking met het buitenland (onder meer Nederland, Zweden, Joegoslavië, Groot-Brittannië) bracht ons nog eens de zwakte van het Vlaamse media-beleid voor ogen.

Potentie is geen realisatie

Het is weinig zinvol zich blind te staren op de potentiële participatiemogelijkheden. Deze vertellen immers niets over de moeilijkheden die inherent zijn aan een systeem. Daarom was het onze bedoeling, op basis van de gegevens uit het buitenland, alle mogelijke participatievormen op een rijtje te zetten. Hierbij zouden dan ook de nodige theoretische reserves ingebouwd worden. Na dit proces zou het aldus bekomen kader getoetst worden aan de bestaande situatie bij onze Belgische lokale radio's. Op theoretisch vlak maken wij alvast een basisonderscheid tussen de passieve en actieve participatie. Onder passieve participatie verstaan wij elke invloed van de luisteraar, zonder dat daarbij evenwel een intentie meespeelt. Het bestaan van de luisteraar als dusdanig kan immers al

invloed hebben. De actieve participatie houdt in dat de luisteraar bewust tracht invloed uit te oefenen op programma's of beleid. Dit kan dan weer indirect (via derden) of direct gebeuren.

Passieve participatie

Een eerste vorm van passieve participatie bestaat uit de 'soevereiniteit aan de knop'. De luisteraar kan naar believen de radio aan- of uitschakelen. Deze geringe vorm van participatie is echter alleen maar mogelijk bij een voldoende uiteenlopend aanbod. Bovendien laat een groot deel van het publiek (zeker ouderen) zijn afstemknop in aanzienlijke mate ongemoeid. Zelfs bij een meer actief afstemgedrag is de invloed op de zenders erg gering. Uitschakelen maakt hoe dan ook nooit duidelijk wat men wél wil.

Een alternatief zou kunnen gevormd worden door de tweewegverbinding. Hier kan de luisteraar via de kabel 'bestellingen doen'. De lokale radio via de kabel verdelen zou echter een handig alibi vormen om het zendbereik te vergroten. Bovendien is er geen wettelijke verplichting voor de kabelmaatschappijen om alle lokale radio's door te geven. Tevens is hifi-kwaliteit niet noodzakelijk: de wet geeft de radio's immers andere taken dan het verspreiden van muziek. De muziek die deze soort radio's spuien heeft trouwens geen nood aan hifi. Tenslotte zou de kabel het geheel alleen maar duurder maken.

Iets verder in dezelfde richting ligt de echte betaal-radio. Deze stelt een nieuwe maatschappelijke discriminatie in tussen hen die zich veel en hen die zich weinig posten kunnen veroorloven. Men kan zich overigens de vraag stellen in hoeverre men informatie kan verkopen. In elk geval lijkt dergelijk systeem een 'knowledge gap' in het leven te roepen. De minder gefortuneerde zal zich abonneren op één zender met veel ontspanning, terwijl de anderen zich twee informatiezenders en een ontspanningsradio kunnen permitteren. Het lijkt wat onrecht te plegen dat men de rijkere burger niet mag discrimineren door hem dit soort radio te onthouden. Waar radio immers een handig introductie-instrument is, is dit medium zeker niet het meest geschikt voor sterk gespecialiseerde informatie.

De communicatie wordt ten dele ook beïnvloed door het beeld dat de zender van de ontvanger heeft. Deze invloed is echter vrij gering, omdat het moeilijk is

tussen het heterogene publiek constant te vinden. Bovendien is er een grote vervorming van de gegevens. Vaak leidt dit tot een 'selffulfilling prophecy'. Men denkt bijvoorbeeld dat het publiek dom is, dus organiseert men ook zijn radio in die zin; naderhand blijkt het publiek inderdaad ook 'dom' te zijn.

Meer ontwikkelde vormen

Een beter inzicht kan verkregen worden door middel van het communicatie- of luisteronderzoek. Het blijft evenwel problematisch of het traditionele kwantitatieve onderzoek veel soelaas biedt voor het verbeteren van de uitzendingen. De communicatietheorie uit zelf immers vaak kritiek op dit soort onderzoek. Zo blijven meestal de rol van de communicator en de manier waarop de communicatie ontvangen wordt buiten beschouwing. Zelden wordt inzicht verkregen in het waarom van een bepaald gedrag. De opvoedende waarde van een dergelijk onderzoek is vrij gering, omdat het publiek weer passief blijft toekijken. Het geeft trouwens ook nooit weer hoeveel nut het publiek heeft gehad aan een uitzending: 1 maal 11 is nog altijd meer dan 0 maal 1 miljoen. Bovendien geeft men ook zelden weer wat het publiek zou willen. Tenslotte is de hoge kost wel de meest serieuze handicap. Daarom proberen vele radio's het wel eens met eigenhandige surrogaatoplossingen.

In theorie is de volksvertegenwoordiging de meest representatieve emanatie van de volkswil. Het volk kan dus via dit orgaan ingrijpen. Politieke sociologen hebben het beeld van de democratie al enigszins ondergraven. Controle via deze weg zou tevens veel tijd kosten. De volksvertegenwoordiging heeft in casu haar bevoegdheid gedeeltelijk overgedragen aan de Raad voor Niet-Openbare Radio's. Het is de vraag of bij die Raad de wil wel aanwezig is om echt controlerend op te treden. Bovendien zetelen er weinig communicatiegeschoolden in deze Raad en beschikt hij niet over de nodige middelen om verder te gaan dan papieren onderzoek.

Kritiek vanuit de pers biedt ook weinig hulp. Vaak vertegenwoordigen deze 'erkende critici' helemaal niet de volkswil. Zij behoren immers zelf tot een soort elite. Sommigen zien zich trouwens eerder als meningsvormers dan -vertolkers. Men kan verder betwijfelen of zij de lokale radio's wel echt kunnen controleren. Ge-

zien de veelheid aan lokale zenders kan de nationale pers nooit een grondige evaluatie doorvoeren. In het beste geval zullen algemene overzichtsartikels geleverd worden. Mogelijk biedt de lokale pers een oplossing. Een eerste nadeel is evenwel het ontbreken van dergelijke pers op vele plaatsen. Bovendien zijn gemeenten sociologisch gezien dikwijls erg gesloten gemeenschappen en vermijdt men er dus openlijke kritiek. Critici schrijven trouwens meestal over concrete programma's zodat het feitelijk beleid buiten schot blijft. Het vluchtig onderzoek dat we terzake uitvoerden, bevestigde de indruk dat er hier veel herkauwd wordt, zonder dat anderzijds iets wordt bijgebracht: algemene overzichtsartikels, inbeslagnames, verjaardagsfeestjes, beschrijving van incidenten... Slechts lokale stedelijke kranten houden zich echt met mediabeleidskritiek bezig. Het recruterende van medewerkers uit de streek is in feite ook een beïnvloedingsfactor. Deze medewerkers weten wat er leeft onder de plaatselijke bevolking. Toch vertolkt ook hier niet iedereen evenveel. De mate van interne democratie binnen de radio speelt hierbij ook een grote rol.

Andere wegen

In sommige landen zweert men bij adviesraden. Hoe vermijdt men hier echter de creatie van een zichzelf coöpterend clubje? In België hangt bovendien het Cultuurpact als een zwaard van Damocles boven het hoofd van een dergelijk orgaan. Los van het probleem der representativiteit blijft het nog de vraag hoe deze raad zich een beeld kan vormen van het publiek. Welke bevoegdheden - beslissing, advies? - over welke materies moet zo'n orgaan trouwens krijgen? Vooral de bevoegdheidsafbakening is erg belangrijk om te voorkomen dat men enkel een luxepaardje binnenhaalt. Uit de literatuur blijkt overigens dat een dergelijke raad zelden met écht creatieve zaken naar buiten komt. Banden met het socio-culturele werk zijn ook mogelijk. Hierbij moet men oppassen voor informatievertekening. Bovendien vertaalt niet elk maatschappelijk probleem zich in een socio-culturele groep. Vaak heeft dergelijk systeem ook een remmende werking op het individu dat zich wil inzetten. Het recht van antwoord is een soort Pavloviaanse reflex op verkeerde informatie.

Het is beperkt van omvang, al was het maar omdat niet iedere benadeelde zich bewust is van foutieve informatie op de lokale zenders. Het ethergebeuren is vluchtig en lokale radio's houden zelden gegevens bij over hun uitzendingen. Daarnaast blijft het natuurlijk om een uiterst omslachtige procedure gaan. In Nederland heeft men ooit een vaste micro ingeplant in de stad. Iedere voorbijganger kon hierin zijn gedachten kwijt. Spijtig genoeg leidde dit tot niet veel méér dan schunnigheden. Het is dan ook beter dat men het publiek in zijn levenswereld ontmoet door echt op reportage te gaan. Bij rechtstreekse uitzendingen kan men op deze wijze ook moeilijk iets wegfilteren. Maar zelfs dan blijft selectie mogelijk! Men klampt immers niet onverschillig wie aan op straat. Daarnaast komt nog het sturen van het gesprek door de interviewer. Vaak doet men zulke reportages alleen bij conflictsituaties. Nochtans zou een frequent nagaan van opinies over een bepaalde problematiek juist de evolutie in de gedachtengang kunnen blootleggen. De voortijdige signalisatie van problemen kan zelfs conflicten voorkomen.

Animatie

Het decreet verplicht de radio's ook om animatie te organiseren. Heel wat radio's interpreteren dit als het opzetten van spelletjes en kwissen op antenne. De bedoeling was echter de radio's te verleiden om allerlei activiteiten buiten de zender in te richten. De radio zou op die manier de gemeenschap rond zich verzamelen en een stimulans vormen in het sociale leven. Tevens zou men op deze wijze vanuit de radio meer contact hebben met het publiek. Té gemakkelijk worden de weinige buitenactiviteiten echter gereduceerd tot 'geldklopperij'.

Actieve participatie

Alles bij elkaar hebben de voorgaande vormen uiteraard als belangrijkste gebrek dat zij nooit de burger leren meewerken. Bovendien zijn de meeste ervan indirect, zodat heel wat vertekening mogelijk is. Beide problemen zijn minder manifest aanwezig bij de actieve vormen van participatie. Allereerst zijn er daar ook manieren van indirecte invloed. Eén van deze bestaat in het uitbaten van een café of

ontmoetingsplaats. Wie een dergelijke gelegenheid bezoekt, doet dit meestal om contacten te maken of te onderhouden met de radiomensen. Om gewoon te drinken kan men vaak goedkoper elders terecht. Sommige radio's denken daar anders over. Voor hen is zo'n café een inkomstenbron waar de 'gilde der drinkbroers' zijn tijd komt verdoen. De invloed van de aanwezigen is dan ook erg gering.

Pseudo-feiten

De burgers kunnen ook invloed trachten uit te oefenen door het voeren van allerlei acties. Omroepen zijn meestal erg gevoelig voor deze soort evenementen. Maar ook hier moet men zich in groep kunnen manifesteren om niet voor een zonderling aangezien te worden. Bovendien hebben groepen met meer financiële armsgang het gemakkelijker om iets te organiseren. Men blijft overigens qua selectie afhankelijk van de omroep. Men zal ter beïnvloeding blijvend stunts moeten uitvoeren. Het grootste nadeel is wel dat de aandacht getrokken wordt op non-events (pseudo-feiten), terwijl de achterliggende problemen niet noodzakelijk aan bod komen.

Een stap verder gaan de georganiseerde publiekgroepen. Zij richten hun acties meer naar de radio zelf. Deze drukkingsgroepen stellen weer het probleem van de representativiteit. Bovendien zien zij radio vaak niet als een doel op zich, maar als een middel om hun doelstellingen te bereiken, waardoor zij soms nog meer desinformatie bewerkstelligen. Hun belangrijkste actiemiddel bestaat in het indienen van klachten bij bevoegde instanties.

Het schrijven van brieven vormt een andere mogelijkheid. Men kan die allereerst richten naar de pers. Probleem hierbij is dat de kranten erg selectief zijn op dit terrein. Het lijkt dan ook nuttiger rechtstreeks naar de omroep zelf te schrijven. Onderzoek wijst echter uit dat een brief vaak uit een niet-representatief staal van de bevolking komt, dat hij onmiddellijkheid ontbeert (waardoor hij de feiten achternaakt), wederzijdsheid mist en er geen sprake is van regelmaat. Bovendien blijft hij vaak in de bureaucratie malle molen hangen bij de verkeerde instantie. Toch pleiten nogal wat auteurs voor het weerhouden van brieven als feedback-element.

Hoorzittingen - de zgn. 'openbare vergaderingen' - vormen een andere mogelijk-

heid. In Wallonië zijn de lokale radio's trouwens verplicht zoiets af en toe te organiseren. Dergelijk systeem bezit echter ook zijn negatieve kanten: de te bespreken thema's worden vaak 'aangeboden'. De frequentie der vergaderingen is bovendien laag en het lijkt soms een public relations-bedoening. Men biedt wel wat informatie aan, maar bindt zich tot niets. Meestal ontbreekt ook de nodige achtergrondinformatie om degelijk en constructief te kunnen meepraten.

Ombudsdiensten

De radio zou eventueel een eigen ombudsman kunnen inschakelen. Deze kan de reacties ten opzichte van bepaalde radiotoestanden of de politiek bundelen. Daarna tracht hij te bemiddelen tussen de diverse instanties. Het belangrijkste probleem wordt hier gevormd door de selectie van de te behandelen problemen. Bepaalde zaken kunnen ook opgelost worden buiten de ether, wat het democratieversterkend karakter aan deze vorm van participatie ontnemt. Zodoende kunnen achteloze burgers in andere soortgelijke omstandigheden opnieuw in dezelfde val trappen. Het instellen van een officiële bemiddelaar zou hier een oplossing kunnen bieden. Alleen is het de vraag in hoeverre een dergelijk persoon inzicht kan hebben in de lokale radio's. De Raad voor Niet-Openbare Radio's kan trouwens als een soort ombudsman gezien worden. Weinig burgers weten echter dat zij klacht kunnen indienen bij deze Raad.

Tenslotte is er nog de rechtbank. Zij kan zich inlaten met de toepassing van het recht van antwoord. Hier speelt echter een zekere drempelvrees mee. Bovendien duurt de procedure lang en is het na zekere tijd ook niet meer opportuun de aandacht op bepaalde problemen te vestigen. Daarnaast kan de rechtbank een schadevergoeding toekennen aan burgers die gekrenkt zijn of schade hebben geleden. De bewijsvoering is in deze gevallen evenwel vrij complex en het resultaat is vaak niet méér dan een symbolische frank schadevergoeding.

Directe participatie

Vele zenders nodigen wel eens 'gewone' mensen uit om naar de studio te komen. Soms mag de luisteraar mee debatteren of zendt men een echt debat uit. De selectie der gesprekspartners verdient dan

veel aandacht. Daarnaast moet men oppassen voor debatten met geoefende gesprekspartners. En wie bepaalt tenslotte het gespreksthema?

Het gebruik van de telefoon is een veel toegepast middel bij de lokale radio's, dit onder verschillende vormen: studiodiscussies met mogelijkheid tot telefonische reacties, vragen stellen aan een expertenpanel, spelletjes, verzoekjes... Toch mag men de ogen niet sluiten voor de nadelen. Zo heeft niet iedereen een telefoon. Het risico van oppervlakkigheid loert ook om de hoek. Hoe selecteert men de binnenkomende telefoons? Buitenlandse onderzoeken wijzen uit dat de telefoon veelal gehanteerd wordt door contactarmen (overdag huisvrouwen, 's avonds echte eenzamen). Soms wordt gewoon aan auditief voyeurisme gedaan. Inhoudsanalyses geven aan dat slechts een goede 20% der telefoonoproepen te maken heeft met politieke, sociale of regionale onderwerpen. De rest gaat over in se onbruikbare zaken als dieren of sport. Als programmamakers een phone-in organiseren is het dan ook vaak om aldus een goedkoop en gemakkelijk programma te kunnen samenstellen.

Gastprogramma's

Radio's kunnen ook gastprogramma's inrichten. Dit zijn uitzendingen waarin tegenwoordigers van verenigingen met elkaar of de presentator praten. Critici merken op dat ook hier weer niet alle problemen zich kristalliseren in verenigingen, en dat verenigingen soms zoveel tijd verliezen met het maken van uitzendingen dat zij hun oorspronkelijk doel uit het oog verliezen. Ook de kwaliteit der programma's haalt zelden een hoog peil. Het is trouwens niet zeker of deze soort uitzendingen toegelaten zijn in Vlaanderen. De lokale radio moet zich volgens het decreet met een «eigen» programma richten tot zijn publiek. Volgens bepaalde leden van de Raad der Niet-Openbare Radio's houdt dit in dat uitzendingen door derden uitgesloten zijn. Wij menen dat de term 'programma' de totaliteit van het aanbod omvat. Dit zou dus niet verhinderen dat radio's, onder eigen verantwoordelijkheid, een uur zendtijd laten vullen door derden. De Raad zou eventueel misbruiken kunnen achterhalen via de controle der zendschema's.

Zo zou men ook individuen een programma in elkaar kunnen laten boksen. Hier heeft de luisteraar het meest direct in-

vloed. Interesse hiervoor bestaat slechts bij de 'happy few'.

Het lidmaatschap kan ook een zekere invloed bewerkstelligen, hetzij als vorm van benevolaat, hetzij als medewerker. Het benevolaat maakt de radio's financieel afhankelijk van hun publiek. Op dit ogenblik opteren de radio's echter meer voor financiële afhankelijkheid van reclame. Ook wat betreft het statuut van medewerker werpen de radio's een dam op: professionalisme, verzorgd taalgebruik... tegelijk vergeet men dat dit slechts kan aangeleerd worden door mensen de mogelijkheid te bieden iets te zeggen. Deze eisen worden trouwens overdreven. Zo blijkt dat het publiek aan een zekere vorm van amateurisme helemaal geen aanstoot neemt, wanneer de radio zich werkelijk profileert als een element van het buurtwerk. Men toont wel ergernis bij blunders wanneer het gaat om een muziekstation. De band met de lokale bevolking is dan minder direct en de vergelijking met officiële muziekzenders dringt zich op.

De juridische structuur van de radio's zou ook een mogelijkheid kunnen bieden. De algemene vergadering zou kunnen meespreken. Bij de meeste radio's bestaat de algemene vergadering echter slechts uit de beheerders en niet uit bvb. alle houders van 'lidkaarten'. Soms zou men zich afvragen of niet beter de structuur van een coöperatieve was opgelegd. Op die manier liep men misschien het risico dat commerciële groepen zich inkochten. Anderzijds zou elke koper van een lidkaart toch enige inspraak hebben op de algemene vergadering.

Weerstand tegen participatie

Elke vorm van participatie heeft wel zijn nadelen. Dit wordt door de tegenstanders ervan aangegrepen om medewerking zo weinig mogelijk te bevorderen. In plaats van de inbreng zo evenwichtig mogelijk te organiseren (door een combinatie van verschillende vormen), wijst men erop dat participatie hoe dan ook tot wanorde zou leiden, dat er geen tijd voor is (merkwaardig, gezien het groot aantal vlakke programma's), dat er geen geld voor is, dat participatie ruzies in de hand werkt, dat het de objectiviteit zou verminderen... Sommigen beweren zelfs dat er al genoeg participatie is. Zij verwijzen daarvoor naar de verzoekjes!

Onderzoek

Voor de toetsing van de werkelijke participatie onderzochten wij de radio's van Vlaams-Brabant, Brussel-Vlaams en de regio's Lier, Heist-op-den-Berg en Mechelen. Zij werden op vijf verschillende manieren benaderd. Allereerst onderzochten wij het dossier dat zij ter erkenning hadden ingediend. Ten tweede werd de pers betreffende deze radio's doorgenomen. Ten derde kregen de radio's een vragenlijst toegezonden. Deze lijst was opgesteld op basis van het hogerbeschreven theoretisch onderzoek. Een steekproef uit de verschillende zenders werd met verschillende mensen gedurende langere tijd beluisterd, om zodoende het geschrevene op zijn waarheidskarakter te toetsen. Een vijfde informatiebron bestond uit inlichtingen van medewerkers, ex-medewerkers en diverse mediaspecialisten.

Hoewel de voorwetenschappelijke ervaring reeds aangeeft dat er weinig aandacht wordt geschonken aan het publiek, was het resultaat nog meer bedroevend dan gedacht. Er kan ook gesignaleerd worden dat de radio's die het meest afwijken van het opzet 'lokale radio' het minst medewerking verleenden aan het onderzoek. Zo wilden Radio 94 (Tienen), een Maeva-epigoon, niet meewerken «omdat zij geen tijd hadden»: «U moet weten dat wij constant bezig zijn met het opnemen van spotjes (sic). Het gaat hier om een professionele zender en niet zoiets als al die andere CB-zendertjes».

Slechte dossiers en veel ontspanning

Slechts enkele radio's konden een overtuigend dossier indienen ter erkenning. Een radiomotivatie wordt nauwelijks beschreven. Participatie, animatie en zelfs informatie komen nauwelijks aan bod. De Raad is trouwens o.i. erg laks geweest bij de erkenningen.

Qua zendbereik gaan bijna alle radio's boven de toegestane limiet. Bijna alle hebben ze slechts een vaag beeld van hun publiek. Zo goed als geen enkele radio beschikt over gegevens uit een onafhankelijk luisteronderzoek. De surrogatoplossingen zijn nauwelijks van enige waarde (bv. bevraging van de medewerkers). Omdat de verplichting er niet is, bouwen de radio's ook geen adviesraad op. Het grootste deel van de radio's kan anderzijds wel publiek in de studio ontvangen. Van deze mogelijkheid wordt echter minimaal gebruik gemaakt.

Op één na hebben alle radio's telefoon. Het gebruik hiervan manifesteert zich vooral buiten de ether. Als de telefoon toch op antenne mag, is dat voor spelletjes en verzoekjes. Gemiddeld krijgen de radio's een 45 brieven per week. Meer dan 40% betreft verzoekjes, 30% bestaat uit het toezenden van informatie, 15% is pure administratie. Zowat 15% blijft over als nuttige respons.

De kopers van 'lid'-kaarten worden bijna steeds buiten de beslissingsstructuur gehouden. Dit geldt meestal zelfs voor de gewone medewerkers. De vzw coöpteert immers zelf zijn 'leden'. Opvallend is dat de meeste radio's op informatievlak een afwachtende houding aannemen. De luisteraar wordt zelden opgezocht of gestimuleerd. Niet voor niets stuurt men ook veel nonstop-muziek de lucht in.

Homogene tendens tot vervlakking

Heel wat zenders blijken trouwens samen te werken onder een koepel. Zo heeft Maeva de facto diverse zenders 'opgekocht'. De andere zenders begeven zich ook grotendeels op de ontspannende toer. Daarbij wil men per se 24 uur per dag de luisteraar 'verblijden'. Daartoe wordt steeds meer gebruikgemaakt van vooropgenomen banden. Om dit dan weer te vergemakkelijken zijn er diverse regies actief, dit zowel op het vlak van reclame en muziek als zelfs op het vlak van de informatie. Het lokale karakter van de uitzendingen wordt op deze wijze uiteraard zeer gering.

Die diensten kosten bovendien veel geld. Ook bij de radiomensen overheerst echter de gedachte dat hun zender zoveel mogelijk winst moet opleveren. Vandaar dat bijna alle radio's hun toevlucht nemen tot het uitzenden van reclame. Vandaar eveneens de noodzaak van een groot zendbereik en een programmatie die zo weinig mogelijk mensen afstoot. Zo zei men ons dat ook vaak «dat men toch moeilijk de gewone mens in de straat aan het woord kan laten, want die kan zich niet eens behoorlijk uitdrukken».

De animatie van de radio's beperkt zich tot goedkoop geldgevin. De informatie bevat zelden meer dan de officiële teksten van gevestigde instanties. Alles wordt zo één eenheidsworst: uniform, weinig inhoud én zeer professioneel. Opvallend is nog dat de kwaliteit van het produkt radio steeds meer afneemt naar

gelang men de grenzen van ons land nadert. Stedelijke centra doen het beter, zonder evenwel de algemene tendens te doorbreken. Met 'kwaliteit' doelen wij trouwens niet op een appreciatie van de soort muziek; het gaat over een beoordeling van de hoeveelheid aandacht die besteed wordt aan het betrekken van de bevolking en het brengen van waardevolle informatie.

Al bij al blijkt een unieke kans verloren te zijn gegaan. Een Italiaanse chaos zal het niet worden, omdat de wetgever toch enigszins is tussengekomen. Dit gebeurde echter op een manier die veel te onduidelijk is, zodat enige vernieuwing eigenlijk niet meer verwacht moet worden. De Raad voor Niet-Openbare Radio's zal daar ook niet veel aan veranderen. De radio's gaven ons trouwens zelf aan dat zij die Raad niet eens echt zien functioneren.

NOTEN

(1) Decreet van 6 mei 1982 houdende organisatie en erkenning van de niet-openbare radio's.

Jan SERVAES

UNESCO, DE VERENIGDE STATEN EN HET INTERNATIONALE COMMUNICATIEDEBAT

1985, 75 blz., 100 BF

een uitgave van het
Centrum voor
Communicatiewetenschappen
E. Van Evenstraat 2A
3000 Leuven